

## NAȚIUNEA ȘI IDEEA NAȚIONALĂ ÎN CONCEPȚIA FILOSOFICĂ A LUI D.D.ROȘCA

Între dominantele majore și particularizante ale filosofiei și ale istoriei filosofii românești, alături de coordonata raționalistă și de cea umanistă, se înscrie deschiderea constantă, nemijlocită, dinspre realitatea istorico-socială, înspre problemele vieții sociale și politice. Înăuntrul acestui câmp, problema națională s-a impus cugetării filosofice românești, ca una de prim plan, de relief, date fiind împrejurările de atâtea ori vitrege și condițiile specifice în care poporul român și-a făurit istoria.

Fie că este integrată teoretic unei viziuni sau concepții filosofice cuprinzătoare, fie că este abordată direct, prin implicațiile ei concrete și strategice, sau că impregnează tacit elaborările filosofice, tema ideii naționale este prezentă în toate concepțiile filosofice reprezentative ale culturii noastre.

În acest context, D.D.Roșca se alimentează din experiența meditației filosofice românești și universale, din rețeaua vastă, calitativ înnoitoare, a informației științifice a secolului XX, din substanța valorilor perene și exemplare ale culturii, dar și din problematica socială și politică, din atmosfera spirituală și morală a perioadei înăuntrul căreia s-a format ca personalitate spirituală și s-a definit pe sine (ca atitudine filosofică, stil de gândire, univers ideatic, construcție a operei, etc.). Tocmai trăirea intensă, plină de tensiune lăuntrică, a acestei problematice, atât la nivel de sensibilitate emoțional-estetică și morală, cât și—mai ales—la nivelul interogației inteligenței critice, deschiderea constantă către concretul experienței de viață, de simțire, de gândire și de acțiune a contemporaneității naționale și internaționale, asigură operei sale caracterul de reală sinteză filosofică și scrisului său, farmec, prospețime și actualitate. Nu este de mirare deci, că în orizontul meditației filosofice a lui D.D.Roșca, care consideră creația filosofică drept „expresia integrală a unei personalități spirituale”, care își are „rădăcinile hrănitoare în omul întreg, în omul concret”<sup>1</sup>, tema ideii naționale e prezentă în câteva puncte cheie, chiar critice și în cel mai înalt grad semnificative pentru concepția sa privind rostul filosofiei și menirea filosofului în cadrul comunității naționale al cărui fiu vrednic trebuie să fie.

Într-adevăr, abordarea implicită, dar viguroasă, a ideii naționale în cuprinsul *Existenței tragice* devine explicită, concretizându-se, adâncindu-se și îmbogățindu-se în studiile și eseurile ulterioare, cu deosebire în *Valori veșnice*, *Temeiuri filosofice ale ideii naționale*, *Ideal de viață*, *Europeanul Bărnuțiu*, etc.,

---

<sup>1</sup> D.D.Roșca, *Însemnări despre Hegel*, Ed.Științifică, București, 1967, p.7.

elaborate de filosoful român în anii de cumplită urgie ai celui de-al doilea război mondial, ani de suferință și pentru poporul român și națiunea română.

Cel care reținuse afirmativ despre filosofii eleni că forța emitentă a spiritului lor „a fost facultatea de a organiza haosul în orice formă l-ar fi întâlnit”<sup>2</sup> și că, între greci, filosofi au fost cei care și-au dat seama mai întâi și mai limpede de pericolele ce amenințau existența și independența Cetății, a Eladei, își asumă acum—în împrejurările tragice pentru națiunea sa și pentru umanitate, cauzate de război—ca autentic iubitor de înțelepciune, misiunea și datoria, pline de răspundere morală și patriotică, de a lua atitudine fermă, combativă, împotriva haosului, împotriva confuziei doctrinar-ideologice, a arbitrarului politic și de a întemeia pe adevăruri evidente ale rațiunii universal-omenești, „puncte de sprijin” apărării drepturilor inalienabile ale națiunii române, așezării pe noi fundamente și în forme durabile, viitoarele realități internaționale. D.D.Roșca a considerat, așadar, în acei ani de cumplită încercare pentru țara noastră și de suferință adâncă pentru națiunea română, că misiunea intelectualului, a filosofului în speță, nu e doar aceea de a avea pentru sine conștiința luminată de idei clare, menținându-se în sfera contemporaneității, care constată divorțul dintre „gândire și viață”, dintre ceea ce este „ și „ceea ce ar trebui să fie”, ci, reținând din istorie lecția eroismului și a demnității, de a milita, prin atitudinea și scrisul său pentru ordonarea Cetății după concepte clare, având convingerea demult exprimată, că în zona omenescului „totul poate fi făcut altfel decât este.”<sup>3</sup>

*Paginile de critică*, scrise sau rostite public de către D.D.Roșca în anii 1941-1944, în condițiile asprei cenzuri a dictaturii antonesciene, reprezintă o continuare logică, firească, a concepției lui filosofice elaborate în *Existența tragică*—în cadrul căreia „scop ultim fusese tocmai fundamentarea temeiurilor acțiunii umane”<sup>4</sup>—și în același timp, o adevărată adevărire a ei prin exemplul propriu, prin luarea personală de atitudine curajoasă, lucidă, patriotică. Valoarea intrinsecă a filosofiei, „floarea cea mai aleasă a spiritului”<sup>5</sup>, cum o numește Hegel, sporește neasemuit atunci, când adevărul conținut în ea, este însuși adevărul de viață al celui care a elaborat-o, al autorului ei, când altfel spus, personalitatea gânditorului are tăria de caracter de a fi solidară cu adevărul filosofiei sale.

Poziția angajată pe plan intelectual, moral și patriotic a lui D.D.Roșca, în aceste „pagini de critică” provenea și din conștiința faptului, că adevărurile scoase dintr-o filosofie raționalistă și umanistă, cum este propria lui sinteză filosofică, nu pot decât să întărească și conștiința drepturilor națiunii române, drepturi inalienabile la viață și libertate.”<sup>6</sup>

În consecință, în convingerea sa, „o carte nu e depozitarea unor gânduri pe care autorul ei le formulează numai pentru sine, ci este o realitate socială, o ființă activă care, adresându-se tuturor oamenilor (în principiu cel puțin), trebuie să vorbească în așa fel, încât să fie înțeleasă cât mai limpede.”<sup>7</sup>

Tocmai asupra câtorva aceste „înțeleșuri” aduse de către D.D.Roșca în paginile cărților sale, cu deosebire în eseurile menționate, asupra problematicii

<sup>2</sup> D.D.Roșca, *Minune greacă*, în *Linii și figuri*, Ed. Țara, Sibiu, 1943, p.31-32.

<sup>3</sup> D.D.Roșca, *Existența tragică*, București, 1934, p.22.

<sup>4</sup> I.Aluaș, *Temeiurile acțiunii umane în filosofia lui D.D.Roșca*, în *Studies Universitates Babeș Bolyai*, series *Philosophie și Economica*, Cluj-Napoca, 1965.

<sup>5</sup> G.F.W.Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, Ed. Academiei, vol.I, București, 1963, p.57.

<sup>6</sup> D.D.Roșca, *Puncte de sprijin*, Ed. Țara, Sibiu, 1943, p.138.

<sup>7</sup> D.D.Roșca, *Oameni și climate*, Ed. Dacia, Cluj, 1971, p.122.

ideii naționale, vom stăruî în continuare, accentuând valabilitatea și actualitatea lor.

Evident, răspunsul pe care îl formulează gânditorul român întrebărilor privind națiunea, rostul și sensul existenței acestei forme istorice superioare de comunitate umană, idealul de organizare socială a realităților naționale și a relațiilor politice internaționale, e conținut implicit, cum însuși filosoful afirmă, „în concepția mea generală despre lume și în ideile mele despre valoarea omului.”<sup>8</sup>

De altfel, convingerea de principiu a lui D.D.Roșca este că o doctrină politică, aptă să ofere cele mai sigure temeuri teoretice drepturilor noastre „asupra sfânt pământ al Țărilor Românești...”<sup>9</sup> și să fie „un îndreptar binefăcător pentru orice inteligență și conștiință românească”<sup>10</sup> nu se poate sprijini numai pe argumente istorice, filologice, etnografice sau geografice; o asemenea doctrină politică trebuie să ceară argumente și filosofii, să fie întemeiată filosofic.

Pozițiile teoretice— ontologice, antropologice și axiologice—elaborate în sinteza filosofică *Existența tragică*, constituie într-adevăr, suport pentru întemeierea pe aceleași baze de gândire, a unei filosofii politice în cuprinsul căreia problematica ideii naționale, cu tot ce implică aceasta, primește în scrierile lui D.D.Roșca luminoase și valide soluționări, bunuri câștigate ale culturii noastre înaintate, demne să ne rețină oricând atenția. Cu atât mai mult cu cât ascuțișul polemic al acestor soluții date de D.D.Roșca problemelor de filozofie politică nu are numai o valoare documentar-istorică, legată de combaterea iraționalismului filosofic și a ideologiei fasciste, ci și actualitate, apărarea libertății și a demnității omului, fiind o sarcină majoră a gândirii raționalist-umaniste și democratice și în condițiile zilelor noastre.

Fundamentându-și și concepția filosofică pe ideea că realitatea ne apare, în lumina experienței și a gândirii critice, ca neîncheiată, etern provizorie, în însăși esența ei, D.D.Roșca dezvoltă cu consecvență logică viziunea sa dialectică asupra devenirii universale, asupra istoricității existenței în toate formele de manifestare ale acesteia. Dar, potrivit concepției sale, devenirea existenței nu este o simplă schimbare, nu e liniară continuitatea evolutivă, ci dimpotrivă, devenirea reală e unitatea sintetică a continuității și discontinuității, a cantitativului și calitativului, e negație dialectică, în sensul plin al cuvântului. Devenirea reală, concretă, ca îmbogățire și creare de noi forme de existență, nu doar în sânul naturii, ci, mai ales în istoria ascensiunii, pe trepte progresive, mereu mai înalte, a făpturii celei mai inteligente a naturii: omul.

În analiza raportului dintre natură și istorie, dintre natură și cultură (materială și spirituală) creată de om, pe temeurile libertății, ale cunoașterii și acțiunii. D.D.Roșca accentuează în mod justificat—în contextul polemicii explicite și implicite cu diversele variante ale biologismului și darwinismului social—mai ales saltul calitativ care le separă. Cu toate că inteligența umană și chiar viața spirituală, sufletească își au, după autorul *Existenței tragice*, originile în lumea natural-biologică, ele nu pot fi derivate mecanic-analitic din natură, conținând un plus calitativ, ireductibil la antecedentele naturale. Eliberată treptat de tirania biologicului, câștigând autonomie și independență, viața spirituală umană instituie în evoluția istorică propriile ei scopuri: valorizarea existenței din perspectiva necesității specifice omului de a da sens propriei sale vieți, crearea de valori tehnico-materiale ca mijloc în vederea afirmării idealurilor și valorilor spirituale.

<sup>8</sup> D.D.Roșca, *Temeiuri filosofice ale ideii naționale*, în *Puncte de sprijin*, p.129.

<sup>9</sup> Ibidem.

<sup>10</sup> D.D.Roșca, *Valori veșnice*, în *Puncte de sprijin*, p.85.

În consecință, succesiunea istorică a omenirii, progresul înregistrat de diferite civilizații umane, reprezintă în concepția filosofului român, trepte fundamentale ale eliberării omului de sub apăsarea naturii, momente esențiale ale progresului social (în cadrul căruia progresul tehnico-economic e privit în mod constant ca suport necesar, ca mijloc doar în vederea realizării progresului spiritual-intelectual, moral, artistic, etc.). „Progresul social-atât cât a putut fi realizat până azi—scrie D.D.Roșca—e răsplata luptei necurmăte pe care a dus-o omul spre a se elibera de legea fatalității. Diferitele civilizații sunt fazele succesive ale acestei eliberări.”<sup>11</sup>

Creația liberă propulsată de nevoile interioare spirituale ale omului, ale personalității umane, în speță, este „pârghia arhimedică” a constituirii „marilor culturi”, a îmbogățirii continue a patrimoniului spiritual comun întregii lumi civilizate.

Constituite pe baza unor asemenea resorturi lăuntrice ființei umane, marile culturi și civilizații nu sunt însă „compartimente fără comunicație între ele, entități create de misterioase și specifice sensibilități spațiale”<sup>12</sup> așa cum afirmă pluralismul spenglerian și ideologiile geopolitice și rasiste, dimpotrivă, susține D.D.Roșca, succesiunea acestora constituie însăși esența progresului social, continuitatea istorică a diferitelor popoare, ducând implicit la formarea unei „umanități civilizate” și a unor valori general omenești, care „fac posibilă discuția și înțelegerea între inteligențe de origine etnică diferită...”<sup>13</sup> În același context, afirmă D.D.Roșca, „în cursul lungilor veacuri de viață istorică, acest patrimoniu al umanității a fost mărit încet, fie prin adaosuri, rezultate a noi experiențe, fie prin adâncirea a ceea ce era deja.”<sup>14</sup>

Dar mersul progresiv al istoriei în constituirea umanității civilizate și a patrimoniului ei spiritual comun, nu e—în concepția filosofului nostru—„cu necesitate linie fără coborâșuri”,<sup>15</sup> evoluția progresivă cuprinde în sine, ca moment inerent și distrugerea, înlăturarea a ceea ce este vechi, perimat, ba chiar și stagnarea sau darea înapoi: atunci când are loc o slăbire o slăbire a voinței îndreptate spre ținte ce sunt „dincolo de fire”, adică de natură, sau o renunțare la luptă, „istoria se poate întoarce înapoi, neamurile Europei căzând în barbarie.”<sup>16</sup> Asemenea momente de barbară dezlănțuire distructivă fiind tocmai cele contemporane generației careia a aparținut D.D.Roșca, filosoful român constata lucid, în lumina întregii experiențe istorice și afirma optimist că linia evoluției istorice „privită în toată lumea ei...se aseamănă cu un drum ce duce totuși, spre culmea muntelui, suind și coborând, în chip inevitabil, dealuri și văi.”<sup>17</sup>

El crede în om, pentru că nu vede în el „numai un sclav al fatalității”, ci și un „servitor ascultător al rațiunii”, crede în om, pentru că știe că „în trecut acesta a reușit încetul cu încetul, dar în măsură tot mai sensibilă să se suprapună instinctului și să facă astfel tot mai umană societatea oamenilor.”<sup>18</sup>

În perspectiva unei asemenea concepții filosofice asupra naturii și a societății, asupra omului însuși și asupra istoriei sale analizează D.D.Roșca

---

<sup>11</sup> Ibidem, p.72.

<sup>12</sup> D.D.Roșca, *Minune greacă*, în *Linii și figuri*, p.27.

<sup>13</sup> D.D.Roșca, *Valori veșnice*, în *Puncte de sprijin*, p.71.

<sup>14</sup> Ibidem, p.77.

<sup>15</sup> Ibidem, p.72.

<sup>16</sup> Ibidem, p.71.

<sup>17</sup> Ibidem, p.72.

<sup>18</sup> D.D.Roșca, *Europeanul Bărnuțiu*, în *Oameni și climate*, p.88.

umanitatea sa contemporană, procesele social-istorice contradictorii care o străbat, valorile spirituale pe care experiența istorică le-a constituit ca patrimoniu spiritual comun al popoarelor și națiunilor și care ar trebui să prezideze în calitate lor de valori ideale, perene—atât realitățile interne, naționale, cât și sfera realităților internaționale, în primul rând relațiile politice dintre state și națiuni.

În acest cadru problematic și în contextul luării explicite de poziție critică împotriva orientărilor filosofice, iraționaliste și a prelungirilor lor ideologice pretins științifice, ideile lui D.D.Roșca privitoare la națiune în general, la națiunea română îndeosebi, dobândesc un deosebit relief, înscriindu-se ca una dintre cele mai luminoase pagini ale gândirii filosofice umaniste, științifice și democratice din filosofia românească interbelică.

În primul rând, națiunile, contrar susținerilor darwinismului social sau ale biologismului rasist, „nu sunt numai simple varietăți zoologice ale unei specii și ca atare, voite oarecum de natură...”,<sup>19</sup> căci omul (și alcătuirile ce țin de existența și de creația sa) „e mai mult decât *natură*, oricărei rase ar aparține el;”<sup>20</sup> ca atare, organizarea lor internă și relațiile dintre ele, cele politice cu deosebire, nu pot fi o simplă „prelungire a biologicului”, iar filosofia politică și etică nu poate avea drept suport teoretic, aplicarea mecanică la societate a legilor naturii, fără grave confuzii intelectuale și fără mari primejdii pentru libertatea și integritatea persoanei și a popoarelor. Când totuși, se încropește o asemenea doctrină politică și etică, care face din legile naturii norme de conduită socială, ea servește explicării și justificării violenței și agresiunii, primatului forței, fenomene firești în lumea naturii, dar nu în cea a omului „ca ființă socială și istorică, ca ființă care se conduce nu după porunca instinctului, ci după principii raționale.”<sup>21</sup>

Consecvent filosofiei sale raționalist-dialectice și spiritului umanismului său autentic, D.D.Roșca vede în categoria de națiune o realitate umană complexă, constituită istoricește în indisolubilă legătură cu ideile-forță ale culturii spirituale: ideea de libertate, de egalitate, de dreptate, de adevăr și bine, apărute ca „expresia națională a unor nevoi reale și concret simțite, mai întâi în societățile evaluate ale occidentului, de burghezia în ascensiune, atunci clasă progresistă și revoluționară, nevoi simțite și de noi românii, începând cu epoca în care ne-am trezit la conștiința de neam, ce are drept imprescriptibil și inalienabil la viața liberă.”<sup>22</sup>

Rostul și sensul existenței națiunilor îi apare, în consecință ca fiind nemijlocit legat de destinul acestei table de valori, căci umanitatea, atât la nivel individual cât și la nivel colectiv, se poate întemeia rațional și poate cu adevărat progresa pe baza acestor valori, cu condiția recunoașterii de către toți a necesității absolute de a acționa permanent sub călăuzirea lor. Nu întâmplător pune D.D.Roșca drept moto al eseului său *Europeanul Bărnuțiu* cuvintele acestuia prin care „pentru întâia oară, cu luciditate completă, a descoperit acest popor, că printre armele sale de luptă, poate cea mai tare este aceea spre care întindea mâna fiul de țăran sălăjan: prin oratorul doctrinar din catedrala Blajului, Europa îmbia poporul român de pretutindenii la rațiuni universal-omenești în

<sup>19</sup> D.D.Roșca, *Temeiuri filosofice ale ideii naționale*, în *op.cit.*, p.132.

<sup>20</sup> D.D.Roșca, *Valori veșnice*, în *Puncte de sprijin*, p.70.

<sup>21</sup> D.D.Roșca, *Temeiuri filosofice ale ideii naționale*, în *op.cit.*, p.132.

<sup>22</sup> D.D.Roșca, *Europeanul Bărnuțiu*, în *Oameni și climate*, p.88

sprijinul unor drepturi și realități naționale”<sup>23</sup> și „numai până unde ține dreptatea ține și umanitatea; dincolo de dreptate, locuiesc fiarele sălbatice.”<sup>24</sup>

Mintea capabilă de a scoate învățătură înțeleaptă din istoria milenară a Europei- pentru a relua exprimarea proprie stilului lui D.D.Roșca - nu poate să nu constate că la elaborarea acestei table de valori și-au adus contribuția toate popoarele și că ea, în ce ne privește, a fost „putere creatoare de minunată istorie românească”, agent transformator de istorie „în această răscruce de vânturi ce se numește Pământ românesc.”<sup>25</sup> Solide temeuri filosofice pentru ideea națională, pentru organizarea relațiilor dintre națiuni ajunse la deplina conștiință a drepturilor inalienabile care nu pot fi prin urmare, oferite decât de aceste valori-ideal, căci: „Conștiința continentului nostru nu va putea renunța la acest ideal fără ca națiunile europene să recadă în barbarie.”<sup>26</sup>

Prin prisma unui asemenea mod de înțelegere și de explicare a raportului dintre natură și istorie, dintre națiune și cultură, națiunea, evident nu mai apare ca produs mai mult sau mai puțin trecător al naturii, ci ca vehicul și cadru potrivit pentru viața spiritului, pentru cultură. Dintre toate formele de comunitate omenească- ne arată D.D.Roșca - națiunea fiind cea mai durabilă și cea care permite cel mai înalt grad de diferențiere a capacităților individului uman, poate servi în măsură mai eficace decât oricare altă formă de comunitate „ecloziunea și durata creației spirituale.”<sup>27</sup> Rezultă că fiecare popor, fiecare națiune, fie ea mare sau mică, reprezintă o valoare unică în lume, fiind „în principiu un rezervor de puteri creatoare de cultură originală.”<sup>28</sup>

Toate națiunile au deci, egală îndreptățire la existență și la libera lor dezvoltare, „au drept imprescriptibil să devină națiuni libere, să creeze state naționale, care la rândul lor, să servească drept cadre optime pentru propășirea culturii.”<sup>29</sup>

Potențialul de spiritualitate al unei națiuni—accentuează D.D.Roșca—nu rezidă în numărul de locuitori sau în întinderea spațiului pe care-l ocupă: „În mijlocul oricărui popor, fie el cât de umil, se poate naște omul excepțional, om care, într-un domeniu sau altul, poate întrupa în persoana lui cel mai înalt ideal de umanitate al vremii.”<sup>30</sup> Națiunile nu pot fi deci, apreciate cantitativ, ca „mari” sau „mici”, ca „superioare” sau „inferioare”, ele sunt și devin mari numai calitativ, numai prin ceea ce au creat sau promit să creeze în sfera culturii. De aceea, contrar noii sofistici a realismului politic (adică neodarwinismului social, rasismului, etc.) cu întregul său „cortegiu de idei barbare implicate în el: ideea rasei de stăpâni predestinați, etc.”<sup>31</sup>, și vom adăuga noi contrară oricăror argumentări, nu pot să existe drepturi pe care unele popoare și națiuni le-ar avea, iar altele nu.

Încălcarea drepturilor la existență, libertate, independență, suveranitate și progres ale popoarelor și națiunilor îi apar lui D.D.Roșca, ca fiind un „rău absolut”<sup>32</sup>. Și cum în epoca contemporană, cu particulară intensitate, de rară

---

<sup>23</sup> Ibidem, p.101.

<sup>24</sup> ibidem,p.75.

<sup>25</sup> Ibidem,p.77.

<sup>26</sup> D.D.Roșca, *Temeiuri filosofice ale ideii naționale*, în *op.cit.*, p.134.

<sup>27</sup> Ibidem, p.134.

<sup>28</sup> Ibidem, p.135.

<sup>29</sup> Ibidem, p.136.

<sup>30</sup> Ibidem, p.135.

<sup>31</sup> D.D.Roșca, *Rezistențe și limpeziri*, Ed. *Dacia Traiană*, Sibiu, 1945, p.58.

<sup>32</sup> D.D.Roșca, *Temeiuri filosofice ale ideii naționale*, în *op.cit.*, p.137

forță diabolică în anii în care el scria paginile sale de critică, acest „rău absolut” se manifesta ca fapt curent, filosoful român îi opunea în termeni de tăioasă argumentație și de respingere categorică, „valorile veșnice”, adică acele valori și idealuri umaniste ce intră „ca note definitorii în singura definiție justă ce poate fi dată conceptelor de om și de umanitate civilizată”<sup>33</sup>, fiind convins că numai ele prin evidența lor absolută și prin caracterul lor universal normativ, pot servi ca îndreptar oricărei activități sociale, inclusiv în acțiunea politică din planul realităților naționale sau internaționale.

Afirmarea curajoasă, răspicată, de către D.D.Roșca în momentul istoric respectiv, a necesității recunoașterii și respectării stricte a acestor valori și a obligațiilor morale pe care le implică, își are izvorul cum am mai arătat, nu numai în convingerile sale de natură intelectual-teoretică, ci și în sentimentul său de adânc și nobil patriotism, în convingerea morală că intelectualului îi revine, mai ales în situații de cumpănă pentru națiunea sa menirea de a-i întări acesteia puterea de rezistență și de luptă pentru drepturile ei inalienabile, arătând cu rigoare demonstrativă, fundamentul rațional al acestor drepturi „imanente conștiinței umane și valabile pe deasupra oricăror convenții și tratate, pe care le pot impune alții.”<sup>34</sup>

Constituite pe baza experienței istorice și a creației istorice, aceste valori și imperative „care obligă conștiința inșilor și popoarelor civilizate în chip necondiționat și în orice împrejurări”<sup>35</sup> formează, în concepția axiologică a lui D.D.Roșca, un tot unitar, indisolubil. Adevărul, dreptatea și binele—ca valori umane supreme—se implică reciproc în lupta eroică și necurmată a omului pentru a elimina din sfera realității neraționalul și absurdul, modelând-o în conformitate cu exigențele idealului său de om și de umanitate.

Împotriva relativismului gnoseologic, politic și etic, justificator al oricăror atitudini și acțiuni subumane, filosoful român subliniază permanența acestor valori, faptul că doar prin prisma lor mintea înțelegătoare poate valoriza existența și doar sub călăuzirea lor poate acționa transformator pe linia progresului.

Negarea principială a deosebirii dintre adevăr și fals, dintre bine și rău, drept și nedrept, confuzia și cecitatea axiologică au drept consecințe renunțarea la însăși calitatea de om, reînțoarcerea „în împărăția dobitoacelor, cu toate consecințele acestei înțoarceri.”<sup>36</sup>

În fruntea tuturor valorilor spirituale, D.D.Roșca situează adevărul, în calitatea lui de normă supremă a inteligenței cognitive și critice. Fără adevăr, celelalte valori nu sunt inteligibile, și ele nici n-ar fi fost de altfel, elaborate și formulate: „adevărul este valoarea care dă viață și sens celorlalte valori și încorporat în faptă, îl înobilează pe om.”<sup>37</sup> În diferite contexte ideatice ale operei sale, D.D.Roșca subliniase cu vigoare, că prin adevăr trebuie să se înțeleagă adevărul obiectiv rezultat din cunoaștere și confirmat de experiența practică. Cu această condiție, oricât de particular i-ar fi conținutul asupra a ceva, adevărul este numai unul și capabil prin însăși acest fapt, să se impună „printr-un fel de constrângere interioară tuturor inteligențelor liber cugetătoare.”<sup>38</sup>

---

<sup>33</sup> D.D.Roșca, *Europeanul Bărnuțiu*, p.100.

<sup>34</sup> *Ibidem*, p.101

<sup>35</sup> D.D.Roșca, *Valori veșnice*, în *op.cit.*, p.67.

<sup>36</sup> *Ibidem*, p.84.

<sup>37</sup> N.Trandafoiu, *Ideea națională la D.D.Roșca*, în *Steaua*, nr.1(252)/1971.

<sup>38</sup> D.D.Roșca, *Valori veșnice*, în *op.cit.* p.77.

Tocmai de aceea, conceput și înțeles în acest mod, adevărul reprezintă în sine o mare victorie a spiritului cunoscător și în același timp, suportul și izvorul acțiunii umane, transformatoare. Luând poziție critică împotriva ideologiei fasciste și a susținătorilor autohtoni ai acesteia, care identificând interesul particular cu adevărul, crea confuzie și căuta să justifice politica de jaf și de cotropire a hitlerismului, autorul eseului *Valori veșnice* reafirmă valabilitatea ideii logicii clasice potrivit căreia „pe același plan de cugetare nu există două afirmații contrare și adevărate în același timp despre același conținut”<sup>39</sup> și în consecință, adevărul nu e condiționat de „hic et nunc”: „Adevărul este numai unul...adevărurile care nu sunt decât ale unui singur ins sau ale unui grup, nu sunt adevăruri.”<sup>40</sup> Celor care își închipuiau că apără interesele vitale ale națiunii române, afișând un pretins realism pseudo-științific și politic pentru a masca mobiluri nu tocmai curate, ba chiar trădătoare de țară, D.D.Roșca le atrage atenția, printr-o argumentare logic strânsă, că se pun de fapt în slujba unor interese străine, atât poporului român și tradițiilor sale, cât și umanității. Acceptarea ideii adevărului „multiplu” în una și aceeași chestiune în funcție de interesele particulare, specifice, „ne-ar pune în situația tragică de a pleda noi înșine pentru nesocotirea drepturilor imprescriptibile și a intereselor vitale ale neamului românesc.”<sup>41</sup>

Demascarea fără menajamente a substratului politic a ideii doctrinare a adevărurilor „multiple”, respingerea categorică a aserțiunilor sofistice în problema adevărului este continuată consecvent de către D.D.Roșca și în analiza raportului dintre adevăr–dreptate, dintre stările de fapt și starea de drept, dintre drept și forță. Potrivit concepției sale, oricât de complicate ar fi acțiunile omenești, fie cele referitoare la relațiile dintre oameni în viața socială internă, fie cele ce privesc raporturile dintre națiuni, analizate și judecate prin prisma adevărului, ele nu comportă principial decât o singură soluție dreaptă. „Ca și adevărul–scrie D.D.Roșca–dreptatea care e una, se impune cu putere coercitivă tuturor spiritelor oneste. Cine are adevăr, dreptatea de partea sa, acela are aprobarea conștiinței tuturor popoarelor și inșilor de bună credință.”<sup>42</sup>

Consecința inevitabilă ce decurge de aici, este formulată de către filosoful român astfel: „după cum nu există putere materială în lume, și nici dincolo de lume, care să poată face ca adevărul să devină neadevăr, tot așa nimic din lume nu poate sili conștiința să afirme că nedreptatea e dreptate.”<sup>43</sup> Astfel, așa cum adevărul în materie de cunoaștere e judecătorul ideal și pentru adevăr și pentru eroare, tot așa în domeniul acțiunilor omenești, inclusiv al celor politice, dreptatea e principiul la lumina căruia putem „distinge lămurit acțiunile drepte de cele nedrepte.”<sup>44</sup>

Avându-și originea în adevăr și fiind elaborată de rațiunea umană pe parcursul unui îndelungat proces istoric, din necesități stringente practice, ideea de justiție și idealul de dreptate s-au dovedit, arată D.D.Roșca, „forță creatoare de mare istorie”, „putere promovatoare de progres social și politic...”, fiind ca atare „imanente conștiinței insului și neamurilor civilizate ale continentului nostru.”<sup>45</sup>

---

<sup>39</sup> Ibidem, p.74.

<sup>40</sup> Ibidem, p.77.

<sup>41</sup> Ibidem, p.77.

<sup>42</sup> Ibidem, p.80.

<sup>43</sup> Ibidem, p.80.

<sup>44</sup> D.D.Roșca, *Europeanul Bărnuțiu*, în *op.cit.*, p.82.

<sup>45</sup> Ibidem, p.82.

Idealul de dreptate a orientat cu vigoare și lupta poporului român pentru emanciparea lui națională și socială, iar doctrinarii dreptului natural, reprezentanții Școlii Ardelene, autorii *Supplex*-ului, dar mai cu seamă Simion Bărnuțiu, au știut să scoată din acest ideal „cele mai sigure norme de irevizibilă și implacabilă judecată a stărilor politice și sociale anacronice în care se găseau românii din Transilvania”<sup>46</sup>, au formulat „în deplină cunoștință și conștiință rațiunile ultime, general-umane, ale implacabilului destin al omenirii.”<sup>47</sup>

Afirmând, ca exigență imperativă a înțelepciunii umane, „primatul dreptului asupra forței și primatul dreptății asupra convențiilor și tratatelor pe care le pot impune alții”<sup>48</sup>, această doctrină, afirmă D.D.Roșca, până astăzi neclintită, este singura care oferă temeuri teoretice solide națiunilor și popoarelor în lupta pentru apărarea ființei și dreptății lor în fața politicii faptului împlinit.

Privite în lumina idealului de dreptate, „stările de fapt” determinate de domnia forței, impuse brutal națiunii române în acei ani de către puterile Axei, nu sunt numai revoltătoare nedreptăți, ci recăderi ale omului „în lumina bestiiilor dintre care s-a ridicat odinioară cu atâta trudă și zăbavă.”<sup>49</sup> Împotriva tuturor celor care căutau să impună acceptarea ideii că forța primează dreptul, că dreptul celui mai tare este însăși dreptatea, umanistul D.D.Roșca susține răspicat: „Nu e adevărat că forța ca atare poate fi izvor de drept și dreptate. Singură, forța nu creează orice s-ar spune, stări de drept, ci numai stări de fapt. Faptul împlinit este legea fundamentală a forței!”<sup>50</sup>

Stările de fapt nedrepte, cele care se petrec pe baza forței, a violenței și a constrângerii, sunt și rămân nedrepte, fie că au fost comise de un ins, fie că au fost comise de o națiune întreagă. În fața lor, singura atitudine demnă de om și de înțelepciune umană este împotrivirea, rezistența și lupta. „Aflat pe poziția buneii tradiții a umanismului, deci nu a aceluia umanism care, timorat de forța brută eșua în lamentări sau, după caz și oameni, adopta atitudinea lașă a ignorării deliberate a răului, ci a aceluia umanism viguros, ale cărui credințe trec în faptă”<sup>51</sup>, gânditorul român relevă insuficiența negației care nu are curajul necesar de a deveni faptă: „ar fi naivitate primejdioasă să crezi că destinul s-ar opune forței nedrepte.”<sup>52</sup> Pentru ca puterea forței să fie pusă în serviciul dreptății, mai e nevoie și de altceva. E nevoie să fie găsit „punctul arhimedic” de sprijin, pentru ca slăbiciunea „trestiei gânditoare” să se transforme într-o forță de neînving. Acest punct arhimedic care îl face pe om să nu se încline în fața forței, să nu dezarmeze, ci să lupte împotriva ei, ține de zona inteligenței liber cugetătoare, dar și de resorturile extrareflexive ale conștiinței lui: convingerea, limpede și tare a drepturilor și datoriilor lui de om, de națiune. În acest sens, însăși ideea de justiție reprezintă o mare forță, după cum lipsa acestei idei, poate face din om o pradă ușoară pentru abilitățile mânuitorii ai șantajului forței. Continuându-și ideea, D.D.Roșca subliniază apăsător că: „Națiunile pătrunse de o justificată conștiință a drepturilor lor, nu pot fi desființate de nici o putere a pământului.”<sup>53</sup> Idee concludivă de o mare actualitate!

---

<sup>46</sup> Ibidem, p.98.

<sup>47</sup> Ibidem, p.100.

<sup>48</sup> Ibidem, p.101.

<sup>49</sup> D.D.Roșca, *Valori veșnice*, în *op.cit.* p.81.

<sup>50</sup> Ibidem, p.82-83.

<sup>51</sup> N.Trandafoiu, *art.cit.*

<sup>52</sup> D.D.Roșca, *Valori veșnice*, în *op.cit.* p.80.

<sup>53</sup> Ibidem, p.82.

Adevărul și dreptatea, în înțelesul adânc, au întotdeauna și implicații etice; altfel spus, activitatea umană a oamenilor reali sau a comunităților naționale, desfășurată fie pe un plan cognitiv, fie pe un plan social-politic, prezintă și o semnificație de ordin moral, necesitând a fi apreciată prin prisma „binelui” și „răului” – categorii fundamentale ale gândirii etice. Exprimând nu numai o firească întregire a concepției sale globale filosofice, ci, în același timp și sensibilitatea și înțelepciunea morală a poporului român, D.D.Roșca afirmă că deosebirea dintre „bine” și „rău”, „moral” și „imoral”, este calitativă, principială, neputând a fi în nici un fel eludată.

Chiar dacă în realitatea manifestărilor concret-omenești valorile morale trăiesc în „devălmășie”, așa cum ne arată experiența, în plan teoretic-etic nu există concept prin care deosebirea calitativă dintre ele, dintre „bine” și „rău”, să poată fi suprimată. De unde rezultă valabilitatea universal-umană a imperativelor morale pe care etica le prescrie comportamentului, acțiunilor și relațiilor practice morale. Așa fiind, nici unui om și nici unui popor nu-i este îngăduit, în nici o situație, să nesocotească în conduita și faptele lor, normele morale statornicite în scopul umanizării relațiilor interumane și a bunei conviețuiri a popoarelor și a națiunilor. Cine suprimă principial valabilitatea acestor norme morale stabilite pe baza distingerei calitative între bine și rău, acela, avertizează D.D.Roșca, „renunță la calitatea sa de om”<sup>54</sup>, cu toate consecințele acestei renunțări.

Solidaritatea reciprocă a valorilor supreme ale culturii e pusă astfel, cu vigoare în relief de către filosoful român: nu poate exista o riguroasă ordine intelectuală fără o veritabilă ordine justițiară și etică, după cum aceasta din urmă nu se poate constitui fără adevăr. Altfel spus, cine iubește omul iubește și valorile fundamentale ale culturii lui: adevărul, dreptatea și binele. Cine își leagă soarta de această tablă de valori „veșnice”, cum îi place filosofului român să le numească, acela iubește libertatea și omnia, iubește umanitatea, fie că aceasta e concretizată în oameni reali sau în popoare și comunități naționale.

Așadar, rațiuni universal-omenești, rațiuni filosofico-etice, considera D.D. Roșca, că poate extrage din concepția sa generală despre lume și viață ca argumente în sprijinul amenințărilor drepturilor și realităților naționale românești, în sprijinul tuturor eforturilor îndreptate spre instaurarea păcii în lume, pentru așezarea relațiilor internaționale pe principiile egalității, ale independenței și suveranității, ale respectului reciproc. Aceasta ar duce în opina lui D.D.Roșca, la apropierea vieții tuturor popoarelor și națiunilor într-o comunitate spirituală, din sânul căreia ar putea fi excluse relațiile bazate pe politica forței și a faptului împlinit, pe doctrina nocivă a „dreptului celui mai tare”, făcând loc unor relații întemeiate pe promovarea virtuților și însușirilor proprii fiecăruia.

Aducând argumente de o asemenea tărie, scoase din marea cultură, din „străfundurile conștiinței Europei civilizate”<sup>55</sup>, D.D.Roșca nutrește convingerea că filosofia, adresându-se omului ca ființă spirituală rațională, a avut și are un cuvânt de spus în domeniul vieții politice și că „acest proces de intervenție tot mai eficace a înțelepciunii în treburile politicii va continua și în viitor”<sup>56</sup>. În concepția sa, de altfel, filosofia pentru a răspunde integral rostului ei de a fi, „se străduiește să arate nu numai ce este realitatea în general și lumea omului în special, ci ea

---

<sup>54</sup> Ibidem, p.84.

<sup>55</sup> D.D.Roșca, *Europeanul Bărnuțiu*, în *op.cit.* p.82.

<sup>56</sup> Ibidem, p.88.

tinde să traseze și o imagine despre ceea ce trebuie să fie omul și lumea lui umană. Propune adică un ideal de realizat.”<sup>57</sup>

Care ar fi notele definitorii ale idealului de viață pe care îl trasează concepția filosofică a lui D.D.Roșca, ideal a cărui realizare, atât în plan individual și social, cât și pe plan național și internațional, ar duce la înflorirea condiției umane, la autorealizarea de sine a omului, la progres? Răspunsul la această întrebare, pentru a fi riguros și complet, ne-ar obliga la o incursiune analitică în totalitatea premiselor și pozițiilor ontologice și axiologice ale sintezei filosofice a lui D.D.Roșca, ceea ce ar depăși cadrul studiului de față. Constatând că problematica idealului ocupă un loc important în opera filosofică a lui D.D.Roșca, ne vom limita aici la a completa anticipările în această chestiune conținute în paginile precedente și la a face câteva precizări și sublinieri.

Din toate cele ce preced, se desprinde cu suficientă claritate că pentru D.D.Roșca ideea națională, precum și cea de personalitate umană, sunt indisolubil legate de marile valori ale culturii. De aceea, idealul prin prisma căruia trebuie să fie definite sarcinile naționale nu poate să nu fie bazat pe cele mai înalte valori ale culturii, deoarece numai călăuzit de aceste valori, omul—atât ca individualitate, cât și ca națiune—se menține pe linia menirii lui intrinseci, aceea de ființă liberă, rațională și creatoare.

Din perspectiva opțiunii sale pentru valorile supreme ale culturii și ale vieții spirituale, a idealului superior de om și umanitate, pe care îl preconizează în opera sa, D.D.Roșca întreprinde o ascuțită critică, consonantă cu cea a altor gânditori raționaliști și umaniști ai perioadei interbelice a paradoxurilor absurde, iraționale, ale societății sale, a fenomenelor de alienare și de degradare a condiției umane, inerente acestei societăți bazată pe inegalitate, nedreptate și exploatare.

Dezvăluirea și denunțarea inechităților din planul economic și social, este însoțită la D.D.Roșca, dată fiind structura personalității sale, înzestrată cu o deosebită sensibilitate afectiv-lirică și morală, de o radiografiere lucidă a unor aspecte dramatice ale crizei spirituale determinată de această societate. Contradicția dintre progresul tehnico-economic, în condițiile „civilizației mecanizate” capitaliste și consecințele dezumanizante ale acestei alcătuirii sociale în cadrul, căreia existența umană este sistematic văduvită de valorile care „dau farmec omenesc și rost vieții”, este pregnant pus în evidență în eseu *Ideal de viață*: „Astfel o epocă de nemaipomenit progres mecanic, de uluitoare înmulțire a mijloacelor de producție și de trai, a dus în chip paradoxal și tragic, la descurajatoare sărăcie interioară și paralel, a menținut și agravat în favoarea câtorva, sărăcia materială și mizeria morală a mulțimilor. Cruzimea cu care e dus din partea multora războiul actual, se explică în bună măsură și ca urmare naturală a sus pomenitei sărăcii interioare a contemporanilor noștri”<sup>58</sup>.

Experiența istorică și de viață, analiza atentă a concretului situațiilor, faptelor și împrejurărilor obiective și subiective, furniza reflecției critice a filosofului român materiale de sprijin necesar și suficient pentru amara constatare că, pe nesimțite parcă, o stranie răsturnare se petrecuse: „Din scop ce era, viața a devenit mijloc, iar mijloacele de trai au devenit scop. Omul a devenit sclavul mijloacelor de trai, pierzându-și până și gustul de viață în profunzime.”<sup>59</sup>

<sup>57</sup> D.D.Roșca, *Știință și filosofie*, în *Oameni și climate* p.213.

<sup>58</sup> D.D.Roșca, *Idealul de viață*, în *Puncte de sprijin*, p.144.

<sup>59</sup> Ibidem, p.148.

O filosofie de viață a omului, cum este cea elaborată de profesorul universității clujene, în mod obiectiv nu putea să nu caute și să nu formuleze o soluționare rațională a acestui impas existențial, o limpezire a sensurilor prin clarificarea raportului just ce trebuie să existe între mijloace și scopuri, între scopuri și ideal, între ideal și om, în fine, între om și realizarea de sine a acestuia.

Am stăruit asupra caracterizării idealului preconizat de către D.D.Roșca, datorită locului important pe care-l ocupă acesta în paginile operei sale, datorită solidelor temeiuri teoretice pe baza cărora este formulat și datorită în sfârșit nobleței și frumuseții lui intrinseci. Expresie fidelă și logic consecventă a coordonatelor specifice ale concepției sale filosofice, acest ideal, în principiul său este nu numai rațional dialectic, umanist și democratic, ci și actual. Cu toate că din articulația lui teoretică lipsește indicarea căilor practice de realizare, idealul de viață preconizat de către D.D.Roșca e actual, după părerea noastră, cel puțin prin justa soluționare a raportului armonios ce trebuie să fie realizat între mijloace și scopuri, între progresul material, tehnic și cel spiritual, atât în viața omului ca persoană individuală, cât și în sfera obiectivă și subiectivă a vieții sociale și naționale.

De altminteri, convingerea lui D.D.Roșca în necesitatea obiectivă a realizării unui asemenea echilibru între creațiile civilizației materiale și cele spirituale ale culturii, între exterioritate și interioritate, a rămas nestrămutată. Experiența de viață și de reflecție îndelung decantată îl determină să-și încheie în anul 1968 remarcabilul eseu *Știință și filosofie* cu îndemnul: „crede în lucruri atât cât e necesar să crezi pentru a deveni stăpânul lor, dar nu crede în ele atât de mult încât să devii sclavul lor!”.<sup>60</sup>

Lect. univ. dr. IOAN RADULIAN

---

<sup>60</sup> D.D.Roșca, *Știință și filosofie*, în op.cit. p.215.

